

Sayı: 3

Yıl: 1987

MARMARA ÜNİVERSİTESİ FEN - EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

İstanbul - 1988

TÜRKİYE'DE GEÇEN BİR İNGİLİZ ROMANI : TRABZON'UN KULELERİ

NÜKET ESEN

Trabzon'un Kuleleri 1956'da yazılmış bir İngiliz romanı. Romanın büyük bir bölümü Türkiye'de geçiyor. Bir İngiliz kadın romancının Türkiye'ye bakış açısını yansıtmaya bakımından ilginç. Roman Türkçeye çevrilmiş. Özeti şöyle:

Dot teyze eksantrik, maceraperest bir İngilizdir. Yeğeni Laurie'yi de alarak Türkiye'ye bir gezi yapmayı planlamaktadır. Gayesi Türk kadınlarının durumu ile ilgili bir kitap yazmaktır. Laurie de kitabın resimlerini çizecek ve bazı bölümlerini yazacaktır.

Berberlerinde bir de Anglikan rahip Peder Chantry-Pigg olacaktır. Onun gayesi misyonerliktir; Türkleri Anglikan mezhebine çevirmeye çalışacaktır.

Bir vapur ile yola çıkarlar. Yanlarında Dot teyzenin bir doğu yolculuğundan yanında İngiltere'ye getirdiği ve İngiltere'de de bindiği deve de vardır. Çanakkale'de vapurdan inerler; Truva'yı ve Gelibolu'daki İngiliz askerî mezarlığını gezerler. Oradan İstanbul'a gelirler. İstanbul'da Dot teyzenin eski dostu Dr. Halide Tanpınar'la buluşurlar. Dr. Halide aydın bir Türk kadınıdır. Çok vatanperverdir. Atatürk Türkiye'sinin savunucusudur. Yalnız Londra'da bir süre yaşamış ve Anglikan olmuştur. O da gruba katılır ve gemi ile Karadeniz sahillerine doğru yola çıkarlar.

Zonguldak, İnebolu ve Samsun'dan sonra Trabzon'a gelirler. Kendi ayırmalarına göre Bizans devrinden kalma Trebizond ile Türk şehri Trabzon'u gezerler. Oradan Rize'ye geçerler ve burada Xenophon adlı annesi Türk, babası Rum bir delikanlı da onlara katılır. Sonra Hopa, Artvin ve Ardahan'a giderler. Tüm bu gezi sırasında Dot teyze konuşacak kadın bulamaz çünkü kadınlar ortalıkta değillerdir. Peder Chantry-Pigg ise kimseyi Anglikan yapamaz.

Aralarında devamlı din ve özellikle hristiyanlık üzerine tartışırlar.

Bir gün Dot teyze ve Peder ortadan kaybolurlar. Sonradan, Rusya'ya "İltica etmek istiyoruz" yalanıyla vizesiz geçtikleri ve orada merak ettikleri

yerleri gezdikleri haberi gelir. Bu olay üzerine Dr. Halide ve Xenophon evlerine dönerler. Laurie ise sevgilisi Vere'den İskenderun'a bir yatla geleceği ve orada buluşmaları haberini alınca Dot teyzenin devesine binerek Giresun, Kayseri, Tarsus yolu ile İskenderun'a gider. Orada Vere ile buluşup Antakya'yı gezerler. Vere yata geri döner. Laurie ise Suriye yolu ile İsrail'e, birçok dinin merkezi sayılan Kudüs'e gider. Oradan da gemi ile İngiltere'ye döner. Bir süre sonra da Dot teyze ve Peder Rusya'dan dönerler. Bu arada Dr.Halide tekrar Müslüman olmuş ve bir Türkle evlenmiştir.

İngiltere'de Laurie kullandığı araba ile kaza yapar ve yanında oturan sevgilisi Vere ölür. Her zaman dinler, hristiyanlık ve tanrısallık üzerinde düşündüğü halde hiçbir gün dindar olamayan Laurie böyle bir gününde de kendinde o inancı bulamaz. Yalnız din kurumlarının tüm yanlışlıklarına ve din adına yapılan tüm barbarlıklara rağmen tanrısallıkların var olduğuna inanır. İnsanların tarih boyu tanrısallığı yıpratmış olmalarına karşın onun, yok olmuş Bizans Trebizond'unun ayakta kalmış kuleleri gibi, hâlâ mevcut olduğuna inanır.

Romanın yazarı Rose Macaulay 1881-1958 yılları arasında yaşamış bir İngiliz kadın yazar. Çok sayıda romanı, şiirleri, deneme ve eleştirileri, tarih ve seyahat kitapları var. *Trabzon'un Kuleleri* romanının baş kişisi Laurie gibi Anglikan rahiplerinin çoğunlukta olduğu bir aileden geliyor. Zaten romanda Laurie'nin başına gelen birçok olay ve hristiyanlık hakkındaki tenkit ve düşünceleri yazarın hayatını ve düşüncelerini yansıtıyor. Rose Macaulay Türkiye'ye ilk defa 1954 yazında gelmiş. Bu romanı 1956'da bitirmiş. 1958'de tekrar Türkiye'ye gelerek Ege ve Karadeniz sahillerini gezmiş. Çok sevdiği Trabzon'u tekrar gördüğünde "Burada ölmek isterdim" demiş. Birkaç ay sonra İngiltere'de ölmüş.

Romanda asıl işlenen konu hristiyanlık ve dinî inanç. Birçok şeye karşı alaylı bir tavır olan romanda en çok hristiyan kilisesinin bölünmüşlüğü ile alay ediliyor. Birbiri ile devamlı kavga içinde olan, bir türlü anlaşmayan çok sayıdaki hristiyan sektler ve hristiyanlık adına tarihte yapılan barbarlıklar sergileniyor.

Tanrının yol gösterdiğine inanan insanların anlamadan tanrıyı kendilerince yorumlamaları sonucu, yani insanların hatası ve cehaleti sonucu, hristiyan kilisesi tarih boyu vahşete, savaşlara, cinayetlere sebep olmuş. Aynı şekilde İslâmiyet adına da çok kan dökülmüş. Yazara göre, hiçbir din tüm gerçeğin kendisinde saklı olduğunu iddia edemez. Hiçbir din ta-

mamen doğru ve haklı olamaz. İnsanlar ancak sevgi ve anlayış ile çağın ihtiyaçlarına da ayak uydurarak kendi dinlerinin önderliğinde tanrısal ulaşabilirler.

Din konusundan sonra yazarın en çok ilgilendiği konulardan biri Anadolu toprakları üzerinde yaşamış eski medeniyetler. Hitit, Eski Yunan, Roma, Bizans, Ermeni, Selçuk, Osmanlı medeniyetleri. Ama asıl üstünde durulan Eski Yunan ve Bizans. Yazara göre, Türkler Eski Yunan, Roma ve Bizans kalıntılarının değerini anlamıyorlar. Bunların pek farkında bile değiller. Çünkü Anadolu'da yaşamış birçok eski medeniyet batı kültürünün zemini, parçası. Türkler için bunlar birşey ifade etmiyor; batı kültürünü bilmiyorlar. Onların ayrı bir tarihi, medeniyeti, kültürü var.

Yazar, bu topraklara Türklerin sahip olmasından rahatsızlık duyuyor gibi. Bu arada ilginç bir gözlemde bulunuluyor. Yazara göre Türkler Ruslar ve İsraililer yeni yaptıkları şeyleri, kaydettikleri ilerlemeleri yabancılara göstermek istiyorlar. Oysa, yabancılardan ilgisini çeken bu her yerde aynı olan çirkin yenilikler değil, güzel eski kalıntılar. Aynı şey İngiltere için de geçerli yazar için, gelen Birmingham'ın fabrikalarını değil Ortaçağ'dan kalma şatoları gezmek istiyor.

Bunun gibi Türkiye ile ilgili birçok gözlem var romanda. Her yerde Atatürk'ün resmi olduğu saptanıyor. Yazara göre, Türkler Rusları hiç sevmiyorlar. Rusya'ya karşı özel bir güvensizlikleri, düşmanlıkları var. Genelde, ülkedeki bütün yabancılar şüpheli görülüyor ve casus sanılıyor. Ama, yazara göre, Türkiye'de çok yabancı casus var. Türk resmî makamlarıyla iş yapmanın zorluğu ve uzun zaman alması ve buralardaki memurların cehaleti ile alay ediliyor. Ayrıca, İstanbul'un iyice batılılaştığı ve bu şehirde çok sayıda bilgili, kültürlü insanın yaşadığı gözlemleniyor.

Türkiye ile ilgili görüşlerin en çok üzerinde durulanı Türk kadınlarının durumu konusu. Birkaç büyük şehrin dışında, Anadolu'da, kadınlar gözlerine kadar kapalıdır, buldukları yoldan bir erkek geçse duvar dibine çöküyorlar, lokanta ve kahvelere gidemiyorlar, erkekler kahvelerde otururken onlar tarlalarda çalışıyorlar. Yollarda eşeğe binmiş erkeklerin yanında yürüyen kadınlar görülüyor. Yük varsa kadınlar taşıyor ve erkeğin arkasından yürüyorlar. Tüm bunlarla ilgili olarak romancı tarafsız olmaya çalışarak, Türk ve İslâm adetlerini beğenmeseler de kabul etmek zorunda olduklarını belirtiyor. "Onlar da İngiltere'ye gelip bizim birçok adetimizi saçma bulabilirler." diyor. Zaten romanda İslâmın bazı yönleri tenkit edi-

lirken hristiyanlık çok daha fazla tenkit ediliyor. Bazı Türk adetleri garip bulunuyor ama İngiliz adetlerinin de garipsenebileceği kabul ediliyor.

Romandaki Dr.Halide Tanpınar aydın Türk kadınına bir örnek. İsim olarak Halide Edip Adıvar'ın ilk adı ile Ahmet Hamdi Tanpınar'ın soyadının kullanılması ilginç. Dr.Halide Londra'da Anglikan olduğu halde bir süre sonra bunun bir hata olduğunu düşünerek tekrar Müslüman oluyor. Türk kadınına bir Müslüman olarak, sorunlarını kendi içinden çözerek, çağdaşlaştırmanın gerektiğine inanıyor. Dr.Halide Tanpınar doğu-batı sentezi yapmaya çalışan bir insan konumunda. Türk kadınına Anadolu'daki durumu sergilenirken, Dr.Halide büyük şehirlerdeki çağdaş,meslek sahibi kadınlara bir örnek olarak gösteriliyor. Böylece şehir-köy farkı anlatılıyor. Atatürk'ün Türk kadınlarını özgür kılma girişimlerine rağmen, bunun sadece büyük şehirlerde başarılı olduğu, Anadolu kadınına durumunun eskisi gibi devam ettiği iddia ediliyor. Türk gençleri ise Atatürk hayranı; çok vatanseverler ve yeni Türkiye'ye inanıyorlar. Eğitimle Anadolu kadınına da ilerleyeceğinden eminler.

Romanın Türkiye ile ilgili bölümlerindeki gözlemlere baktığımızda tipik batı şarkiyatçılığında örnekler görüyoruz. 18.yüzyıl romantik şarkiyatçılığında mevcut olan doğuda orijinal ve değişik olanı arama bu romanda da var. Öyle ki, açıkça söylenmese bile Türkiye'nin batılılaşma çabalarına hafif alaycı bir gözle bakılıyor. Çünkü Türkiye batılılaştıkça batı için egzotikliğini ve ilginçliğini yitiriyor. Yine romantik şarkiyatçılığın bir başka karakteristiği olan kısırlaşmaya başlayan batı için doğuda yeni kültürel ufuklar arama, yeni manevî değerler arama da romanda mevcut. Anadolu toprakları üzerinde yaşamış eski medeniyetlerin cazibesi devamlı hissettiriliyor. Ayrıca, yeni manevî değerler arayan Laurie için Trabzon dinlerin uhrevî yanının bir sembolü oluyor.

Aynı şekilde, 19.yüzyıl şarkiyatçılığının ana teması olan ve sonraları sömürgeciliğe dönüşen kurtarıcılık temasını da buluyoruz romanda. Anglikan rahibi Peder Chantry-Pigg Türkleri Anglikan yapmak, onları beğenmediği İslâmiyetten kurtarmak istiyor. Dot teyzenin ise İslâmiyete bir itirazı yok. Ama hristiyanlıkta kadınlara erkeklerle eşit haklar verildiğinden Türk kadınlarının baskıdan kurtulmak için hristiyanlığa dönmelerinin faydalı olacağı inancında. Yani, Dot teyze de kendine göre Türk kadınına kurtarmak arzusunda. Batıların tam kavrayamadıkları doğu insanını kurtarmaya kalkmaları çok eski bir olgu.

Kısacası, yüzyıllardır var olan batı şarkiyatçılığını *Trabzon'un Kuleleri* romanında açıkça seçmek mümkün. Ayrıca, 1950'lerde bir İngiliz romancısının Türkiye'de neleri kayda değer bulunduğunu görmek açısından da ilginç bir roman.

KAYNAKÇA:

Macaulay, Rose. *The Towers of Trebizond*. London: Futura Publications, 1986. Parla, Jale. *Efendilik, Şarkiyatçılık, Kölelik*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.

Said, Edward W.. *Orientalism*. London: Routledge and Kegan Paul, 1980. Smith, Constance Babington. *Rose Macaulay*. London: Collins, 1973.